

OPASNOSTI NA INTERNETU PO DECU I MLADE I MEHANIZMI ZAŠTITE

Autor: Katarina Jonev Ćiraković
Edukator na temu zaštite dece na Internetu
Doktorant Fakulteta političkih nauka

Napomena: Korisni materijali i tekstovi o bezbednosti dece mogu se pročitati na sajtu: www.katarinajonev.com

Aktivnosti koje nam je omogućio sajber prostor su mnogobrojne. Internet je postao vitalan za društveni, kulturološki, sociološki, ekonomski razvitak. Prednosti učenja na daljinu, brza međukontinentalna komunikaciju, efektivno poslovanje putem Interneta i razvoj državne ekonomije i elektronske uprave, otvaranje novih radnih mesta uz razvoj IT sektora, su svakako veliki benefiti, kao i činjenica da se u roku od samo nekoliko sekundi klikom na tastaturi mogu dobiti sve informacije koje su nam u trenutku potrebne.

Svet je umreženiji i povezaniji nego ikada, jer Internet je nadnacionalan – u sajber prostoru ne postoje granice, bar ne one fizičke. Internet je promenio načine na koje preduzeća posluju, vlade funkcionišu, ljudi žive, mladi razmišljaju. U poslednje tri decenije temeljno su izmenjene sve oblasti ljudske egzistencije i stvorena je nova – virtuelna ili sajber stvarnost koja ima sasvim opipljive posledice i u realnom životu.

Nastanak i razvoj svetske mreže uticao je i na sferu bezbednosti. Postoji veliki broj negativnih strana sajber prostora i društvenih mreža koje moramo uzeti u obzir, a koja posebno targetiraju decu i mlade. Sve rašireniji oblici sajber kriminalnih aktivnost poput krađe identiteta i informacija, zatim sve raširenija dečija pedofilija, sajber maltretiranje, vršnjačko nasilje i vređanje, su samo neke od negativnih aktivnosti.

Prema istraživanju UNICEFa Srbije, kada je reč o izlaganju učenika rizicima na internetu, 62% starijih osnovaca i 84% srednjoškolaca, se bar jednom izložilo nekom od rizika na Internetu. Osnovni oblici rizičnog ponašanja jesu deljenje ličnih podataka, komunikacija i susreti sa nepoznatim osobama. Najčešće rizično ponašanje u obe uzrasne grupe bilo je prihvatanje poziva za prijateljstvo na socijalnim mrežama od nepoznatih osoba (43% starijih osnovaca i 71% srednjoškolaca). Više od četvrtine starijih osnovaca (28%) i više od polovine srednjoškolaca (56%) izjavili su da su, jednom ili više puta, komunicirali putem četa s nepoznatim osobama, a neki su i prihvatili sastanke sa osobama koje su upoznali preko interneta (6% osnovaca i 15% srednjoškolaca).

Najnovija istraživanja, predstavljena u decembru 2019.godine pokazuju sledeće:

- **86% dece i mladih u Srbiji, uzrasta od 9 do 17 godina, koristi internet svakodnevno putem pametnih telefona, a taj procenat raste sa uzrastom.**
- **Na internetu u proseku provode 3 sata dnevno (deca od 15 do 17 godina 4 i po sata), dok tokom vikenda provedu između 4 i 7 sati.**
- **Najčešći pristup internetu je putem mobilnog telefona (98%)**

Iako je pravilo korišćenja društvenih mreža da deca ispod 13 godina ne treba da imaju samostalne profile, to pravilo se ne poštuje u praksi pa tako:

- **74 % ispitanika ima profil na nekoj društvenoj mreži ili na sajtovima za igranje igrica**
- **41 % dece uzrasta 9-10 godina i skoro 72% uzrasta 11-12 godina ima profil na nekoj društvenoj mreži**

Ovde želim da napomenem da često roditelji kada otvaraju profil detetu slažu za njegovu godinu rođenja i time prevare društvenu mrežu, što nije za pohvalu.

Podaci koji zabrinjavaju

Većina dece i mladih (70%) Internet koristi za zabavu i komunikaciju sa prijateljima i porodicom.

Međutim, veliki je procent dece koji je bio izložen štetnim sadržajima na internetu. U istraživanju se navodi: „ Gotovo polovina njih je videla slike krvi i nasilja gde se prikazuje mučenje ljudi i životinja, kao i načine na koje čovek može fizički da se povredi, 45 je videlo poruke mržnje, dok je 38% (među njima 61% starijih devojčica) načine da se postane anemičan ili bulimičan, 35% tuđa iskustva sa uzimanjem droge, a 31% načine na koje može da se počini samoubistvo”. Trećina dece i mladih uzrasta od 11 do 17 godina pristupila je veb sajtu pornografskog sadržaja, dok 43% učenika i šest odsto učenica to čini svakodnevno.

Podaci istraživanja pokazuju da **četvrtina dece i mladih nakon negativnog iskustva na internetu nije o tome razgovarala ni sa kim**, a manje od polovine ili 40% izjavilo je da im roditelji daju objašnjenje kako da bezbedno koriste internet. **Svega 11% roditelja koristi tehničke mere**, odnosno roditeljski kontrolu, a deca često zanemaruju roditeljske savete.

Istraživanje pokazuje i to da je **vršnjačko nasilje na internetu, tokom poslednjih godinu dana iskusilo 16% mladih** koji su učestvovali u istraživanju, dok je 15% imalo takav odnos u komunikaciji uživo.

Značaj problema

Zaštita dece i mladih na Internetu postaje izuzetno važno pitanje, kako na globalnom nivou, tako i u Republici Srbiji. Broj kriminalnih aktivnosti koje se odvijaju posredstvom Interneta i društvenih mreža koje direktno ugrožavaju najmlađe raste. Najčešće opasnosti za decu i mlade u sajber prostoru su: lako dostupni

uznemirujući sadržaji poput slika, informacija, mogućnost iskorišćavanja i manipulacija u seksualne svrhe, sve raširenija pedofilija na Internetu i seksualna eksploatacija, deljenje ličnih informacija sa nepoznatim ljudima, mogućnost kidnapovanja –upoznavanje sa nepoznatim ljudima koji se kriju iza lažnih profila sa kojim dete pristane da se vidi, mogućnost pridruživanja različitim sektama, kriminalnim organizacijama pa čak i terorističkim grupama.

Kao što sa uzrastom raste učestalost aktivnog korišćenja Interneta, digitalnih uređaja i učestalost rizičnog ponašanja, tako raste i učestalost digitalnog nasilja i broj učenika koji su u njega uključeni. Dete treba usmeriti šta je dobro a šta je loše u sajber svetu – kao što decu učimo da ne pričaju sa nepoznatima na ulici onda treba da ih naučimo i da ne pričaju sa nepoznatima na društvenim mrežama.

Činjenica je da živimo dva paralelna života - jedan je stvaran, drugi je virtualan. Socijalne mreže postale su važan deo života ljudi, posebno mladih. Naravno, postoji puno pozitivnih aspekata društvene mreže koje su korisni za mlade - održavanje komunikacije sa ljudima koji ne žive u našem okruženju, sa prijateljima koji žive u inostranstvu, sposobnošću da dobiju i razmenjuju informacije u kratkom vremenskom periodu, za učenje jezika, promocije, potencijal za zaradu. Neka istraživanja su pokazala da mladi ljudi koriste virtuelni prostor i razvijaju komunikacijske veštine, što je takođe prednost.

Ono što treba imati na umu kada govorimo o korišćenju tehnologije i Interneta jeste to što sama tehnologija nije opasna. Rizik je rezultat rizičnog ponašanja korisnika. Čak i minimalne promene u ponašanju mogu osigurati smanjenje ovog rizika.

Svesni smo trenda da roditelji, pretežno mlađe generacije, daju deci uzrasta između 3 i 5 godina telefon u ruke da se sami igraju, gledaju spotove i crtane filmove. Do pre nekoliko godina deci uzrasta 2,3,4 godine su bile dovoljne samo igračke, lego kocke i Barbike da im drže pažnju a danas je to zamenjeno tabletima. I to je postalo realnost, hteli mi to da prihvatimo ili ne. Dovoljno je da

prošetamo gradom i sami se uverimo u nov trend. Ne ulazeći u opravdanost takvog čina, ipak je činjenica da se deca navikavaju od malih nogu na tehnologiju i Internet.

Roditelji moraju biti sa detetom kada su u pitanju prvi koraci u sajber svetu da ih nauče i upute na pravilno ponašanje i korišćenje telefona, kompjutera i Interneta. Roditelji za početak, treba da shvate da konfiskacija uređaja ili zabrana korišćenja Interneta neće postići pozitivne rezultate, samo kontra efekat - dete će samo uložiti veći napor da sakrije od roditelja šta on ili ona radi online. Bez ikakvih prethodnih informacija, dete može samo sebi ugroziti sopstvenu privatnost. Online ćaskanje pruža način da deca razgovaraju sa drugom decom i stiču nove prijatelje. Međutim, online ćaskanje uključuje i razmenu nekih informacija. Ove informacije mogu biti lični podaci, što omogućava identifikaciju deteta ili kontakt informacija (kao što su puno ime, kućna adresa, telefonski broj) i ne bi trebalo da se obelodanjuju na mreži. Za zaštitu privatnosti na mreži, dete mora znati važnost deljenja i još važnije - nedeljenja informacija jer se one mogu zloupotrebiti. Činjenica je da se nove generacije rađaju, raste i žive u kompjuterskoj ili digitalnoj eri. Mladi i deca obično naprave grešku postavljanjem ličnih podataka na društvenim mrežama. Jedan od razloga zašto je to tako je zato što imaju malo razumevanja koncepta privatnosti. Ali i o potencijalnoj opasnosti. Prema mnogim istraživanjima, značajan broj mladih ima svoj profil za društvene mreže postavljen na 'javno' bez znanja o tome kako postaviti profil na 'privatni' i kako je ovo podešavanje ključno za njihovu privatnost.

Izuzetno je važno da roditelji imaju u vidu da zlonamerna osoba može da identifikuje dete i poveže različite vrste podataka koje dete pruža, na primer, ime škole, sportski klub, područje u kom žive itd. Sve fotografije koje šalju ili objavljuju lične informacije nepoznatnim osobama, virtuelnim prijateljima, mogu postati dostupne svima na Internetu. Kada se tekst ili fotografije objavljuju na Internetu, osoba izgubi kontrolu nad njima. Oni se lako mogu kopirati na različite lokacije i

nikada ne mogu biti uklonjeni. Nažalost, postalo je lako podatke i fotografije zloupotребiti, stoga je dužnost deci objasniti da privatne informacije o sebi ne treba da objavljuju na društvenim mrežama.

Koliko su bezbedna deca u virtuelnom prostoru?

Digitalna tehnologija već je promenila svet, a menja i detinjstvo naše dece. Često se kaže da je današnjoj deci mobilni telefon „produžena ruka”, odnosno da je postao sastavni deo njihovog života. Pošto je virtuelni svet postao bitan deo njihovog realnog života, na nama starijima je da deci i mladima predočimo potencijalne opasnosti i da ih sa njima na vreme upoznamo.

Internet poseduje niz prednosti i odličnih karakteristika kao što su lak pristup, potencijalno velika publika iz celog sveta, brza komunikacija i protok informacija, virtuelna prisutnost. Digitalne tehnologije omogućile su deci i mladima olakšano učenje i obrazovanje, jednostavan pristup informacijama, kreativnost, učinile da se njihov glas čuje, da učestvuju u kampanjama podizanja npr. ekološke svesti, savladavanje stranih jezika, pre svega engleskog, olakšale su komunikaciju i povezivanje vršnjaka.

Međutim, postoji tamna strana koja uključuju nezakonite aktivnosti koje štete pre svega deci. Zlostavljačima je internet pružio prednost, podstiču se novi vidovi eksploatacije i zlostavljanja dece, pravi se nelegalan i često brutalan sadržaj gde se deca iskorišćavaju na najsurovije načine. Nasilnicima je pružena mogućnost da se sakriju iza anonimnosti i svojim žrtvama naprave pakao od života, kontaktirajući ih i uznemiravajući ih na različitim forumima, društvenim mrežama pa i putem četovanja u video igrama. Sadržaj koji kruži je često neprimeren deci, a što je najgore veliki broj dece i samo kreira neprimeren sadržaj (na primer snimanje tuča vršnjaka, maltretiranje životinja...). Trgovina decom nije isključena – ako dete odluči da se nađe uživo sa nepoznatom osobom koju nikad nije

upoznao ili upoznala, zna je samo putem komunikacije sa društvenih mreža, može sebe da dovede u opasnost da bude kidnapovano ili iskorišćeno.

Starosna grupa koja je najzastupljenija u virtuelnom svetu su mladi uzrasta od 13 do 25 godina. Trećinu ukupnih korisnika Interneta čine mlađi od 18 godina. Deca u sve mlađem uzrastu postaju korisnici društvenih mreža. Istraživanja kažu sledeće: u Sjedinjenim Američkim državama, od desetoro dece čak devet pretrpi neki oblik sajber neprijatnosti. U Srbiji od troje dece jedno doživi neki od oblika sajber uznemiravanja.

Istraživanja pokazuju i sledeće: učestalo korišćenje smartfona utiče na pažnju i koncentraciju, pamćenje, izaziva preopterećenost, neusredsređenost, utiče na samopouzdanje, gubitak kontrole, pojavu depresije i anksioznosti, problem razlikovanja bitnog od nebitnog sadržaja, utiče na san i vid, na poimanje sveta i situacija oko nas. Sve pobražano važi pogotovu za decu i mlade. Preterano korišćenje smartfona, tableta, laptopa, i prisustvo na društvenim mrežama šteti mladima, a mogu se razviti i zavisnosti od interneta ili igranja video igrice.

Kako bi se sprečila moguća zloupotreba dece i mladih, potrebno je naučiti ih i usmeriti da postanu svesni kako da zaštite sebe i svoju privatnost na mreži. Decu treba uputiti u bezbednosnu kulturu korišćenja interneta i popularnih društvenih mreža. Treba da razvijaju zdrave sajber identitete, da nauče kako da sačuvaju svoju privatnost, da se što manje izlažu rizicima u virtuelnom svetu, da nauče da razlikuju korisne i istinite informacije od lažnih i neproverenih.

Zaštita dece i mladih na internetu postaje jedno od najbitnijih pitanja bezbednosti, kako na globalnom nivou, tako i u Srbiji. Broj kriminalnih aktivnosti koje sam nabrojala i koje direktno ugrožavaju decu i mlade ljude raste.

Misija svakog od nas mora da bude da zaštitimo decu od rizika na internetu, ali i da ih učimo digitalnoj pismenosti i kako da budu bezbedna na internetu.

Glavne pretnje po bezbednost dece

Da li i na koji način mladi izlažu sebe i druge rizicima korišćenjem digitalnih uređaja, Interneta i društvenih mreža i da li su, i u kom stepenu, mladi uključeni u različite oblike digitalnog nasilja - kao žrtve, nasilnici ili kao svedoci i kako reaguju u slučaju da su žrtve ili svedoci sajber nasilja?

Upotreba društvenih medija postala je sastavni deo svakodnevnog života adolescenata i dece i postoji veliki broj rizika povezanih sa upotrebom socijalnih medija. Rizici sa kojima se tinejdžeri suočavaju na internetu su slični onima sa kojim se suočavaju van mreže. Društvene mreže na različite načine mogu biti zloupotrebljene. Putem različitih platformi tkz. predatori mogu ugroziti dete u bilo kom trenutku. Nasilnicima je sajber prostor omogućio anonimnost što dodatno žrtvu ugrožava.

Digitalno ili sajber nasilje se najčešće javlja kod mladih, uzrasta od 10 do 19 godina i uključuje bilo kakav oblik slanja poruka putem Interneta ili mobilnih telefona koji ima za cilj povređivanje, uznemiravanje ili nanošenje štete žrtvi. Pojavljuje se u obliku tekstualnih ili video poruka, fotografija ili poziva, i uključuje između ostalog vređanje, uznemiravanje, uhođenje, širenje nasilnih i uvredljivih komentara, slanje pretećih poruka, postavljanje degutantnih slika i komentara, govor mržnje i slično. Uglavnom je reč o vršnjačkom nasilju preko Interneta ili mobilnog telefona a u svetu je poznato kao cyberbullying. Prema Cyberbullying Research Center-u, broj zabeleženih slučajeva u kojima su tinejdžeri pokušali ili izvršili samoubistvo nakon maltretiranja putem Interneta, je u porastu na globalnom nivou.

Sve popularnije pravljenje Facebook grupa koje imaju za cilj da naruse ugled vrsnjaka, pa čak i dece iz iste škole ili odeljenja je nazalost sve popularnije. Žrtva

može svaki put ponovo da pročita šta je nasilnik napisao, koju je sliku postavio, koji su komentari napisani. Žrtva je javno eksponirana dok nasilnik ostaje anoniman i skriven iza svog „nadimka”, što je jedan od razloga zašto se ovakvi izvršioци krivičnih dela osećaju moćni. U Sjedinjenim Američkim državama 2013. godine, Rebeka Sedvik, 12.godišnja devojčica, oduzela je sebi život nakon što su je devojčice, više manje, njenog uzrasta, u više navrata godinu dana zlostavljale i maltretirale na društvenim medijima i drugim elektronskim putem. Rebeku je na dnevnoj bazi maltretiralo i po 15 devojaka.

Sve je više slučajeva sajber maltretiranja i u Srbiji. Deca i mladi često nisu u mogućnošću da se sami izbore sa maltretiranjem, nemaju često kome da se obrate a posledice mogu biti kobne. Poseban problem predstavlja momenat kada animozitet i mržnja iz virtuelnog sveta pređe u fizički svet, odnosno kada se maltretiranje iz sajber prostora prenese i u svakodnevni život, odnosno sajber nasilje često rezultira fizičkim nasiljem. U pojedinim školama u Srbiji su zabeleženi ovakvi slučajevi. Deca često prićutkuju da su žrtve, nemaju kome da se obrate a posledice mogu biti kobne. Sajber maltretiranje može da dovede do velikih promena u socijalnim interakcijama osobe, načinima učenja, vrstama zabave. Žrtve imaju niže samopouzdanje, povećanu ideju samoubistva i različite emocionalne odgovore: osвете, osećaj straha, frustracije, ljutitosti i potištenost.

Govor mržnje, ismejavanje i ruganje, ostavljanje pretećih komentara

predstavljaju još jednu opasnost preko Interneta i društvenih mreža koje su sve popularniji i češći među mladima. Sve češće se prave snimci nasilnih sadržaja koji se potom postavljaju na Youtube kanal i razne društvene mreže. Agresivni pojedinci ne prezaju da putem modernih telefona snimaju kamerom fizička maltretiranja, tuče u dvorištima škola i okolnim objektima i da ih postavljaju na društvene mreže. Slučaj u Aranđelovcu pre nekoliko meseci je samo jedan od primera.

Izlaganje seksualnim ili nasilnim sadržajima, kao i dostupnost neprimerenim informacijama koje uključuju pornografiju, materijale i stranice koje podstiču

mržnju ili diskriminaciju, krvave i nasilne prizore, dezinformacije i preuveličavanje vesti predstavlja štetan sadržaj po decu i njihovu psihu. Oni često nisu u stanju da razgraniče pozitivan od negativnog sadržaja.

Direktna komunikacija sa odraslom osobom koja traži neprimerene odnose, gde deca i mladi mogu postati žrtve pedofila ili odraslih osoba sa seksualnim namerama koji će ih pokušati nagovoriti na susret ili na neki drugi način izigrati njihovo poverenje (npr. objavljivanja slika maloletnih lica).

Primetna je tendencija da saradnja na međunarodnom planu po pitanju sajber kriminala jača kako opasnosti postaju veće. Borba protiv dečije pedofilije i pedofilije na Internetu je na listi prioriteta kada su u pitanju opasnosti u sajber prostoru. Ako uzmemo u obzir da je ovo transnacionalna pretnja, potrebna je saradnja i na nivou policijskih snaga država. Interpol i Europol su prepoznale poguban značaj posledica koje mogu da izazovu sajber kriminalne aktivnosti i razvile su različite mere i strategije za hvatanje optuženih. Takođe, tesno sarađuju sa policijskim službama država koje se bave ovom vrstom kriminala. Ministarstvo unutrašnji poslova Republike Srbije je uz saradnju sa međunarodnim službama, u policijskoj akciji nazvanoj "Armagedon" uhapsila, a sud procesuirao i osudio više osoba zbog pornografske zloupotrebe dece i maloletnika, kao i za širenje takvog materijala. Akcija "Armagedon" je usmerena na suzbijanju dečije pornografije koja se distribuira putem Interneta i zasniva se na širokoj međunarodnoj saradnji. Broj sajber pedofila raste jer su im žrtve – deca, a njihove informacije, fotografije i slično široko dostupni na Internetu posredstvom društvenih mreža. Osumnjičeni su posedovali eksplicitne materijale, pristupali su serverima koji sadrže pornografski sadržaj, preuzimali ih, čuvali za sebe, ucenjivali su žrtve pa čak i prodavali materijal. Borba protiv dečije pedofilije, seksualne eksploatacije i zloupotrebe dece na Internetu je međunarodna borba ali neophodno je da se roditelji uključe u tu borbu vodeći računa šta njihova deca rade za kompjuterom.

Nastavnici i stručni kadar moraju da usmere svoje znanje kako na roditelje tako i na decu i kroz seminare, forume, diskusije, dodatnu edukaciju naglase načine kako da se naši najmlađi osećaju sigurno u sajber svetu i kako da se zaštite od zlonamernih ljudi.

Deca i mladi su postali i meta terorističkih grupa koje su aktivne na društvenim mrežama. Terorističke grupe koriste sajber prostor za širenje propagande, plasiranje ideoloških, političkih, verskih ideja, za međusobnu komunikaciju i organizaciju aktivnosti, planiranje napada u fizičkom svetu, finansiranje. Pristup Internetu im je stoga dragocen. Društvene mreže poput Fejsbuka, Tvitera, Youtube, Instagrama, Telegrama doprinose radikalizaciji, kao i regrutaciji, pre svega mladih ljudi koji iz svih krajeva sveta prihvataju načela terorista i priključuju se njihovim redovima. Moderni načini komunikacije time su omogućili teroristima sposobnost uspešnog povećanja članstva i svojih redova bez direktnog, fizičkog kontakta.

Pojedine grupe su napravile sopstvene online platforme specijalno za privlačenje mladih i dece, kreirajući sadržaje koji su popularni i privlačni za njih. Sadržaj se ogleda u specijalno osmišljenom propagandnom materijalu poput tekstova na blogovima za mlade, pesama, knjiga, fotografija, ali i filmova, dokumentaraca. Pojedine organizacije, postavljaju i specijalno osmišljene crtane filmove namenjene najmlađoj populaciji sa namerom da im svoju ideologiju "usade" u glave u prvim godinama života. Koliko daleko ide propagandna mašinerija govori i činjenica da teroristički sajber vrbovatelji koriste i kompjuterske igrice u cilju radikalizacije mladih i dece.

U sajber prostoru postoje organizacione, pravne i tehničke ranjivosti koje napadači koriste u vidu eksploatacije podataka. Deca, osnovci i mladi najčešće nisu svesni tih ranjivosti. Štaviše, neki sistemi, poput onih koji se oslanjaju na lične podatke, profile potrošača i komercijalizaciju, mogu predstavljati istovremeno

potencijalnu pretnju za zaštitu podataka i izvor profita. Informacije date od strane dece i mladih, prikupljeni sa ili uglavnom bez njihovog znanja ili pristanka, mogu lako biti zloupotrebljeni. Ovo može doprineti stvaranju nesigurnosti i straha mladih ali istovremeno i roditelja.

Uloga obrazovanja

Internet, svojom pojavom i primenom u obrazovanju, donosi značajne promene. Danas, skoro da se i ne postavlja pitanje njegove dostupnosti i potrebe korišćenja. Škola, kao važan deo društva, ima obavezu da prati najnovija dostignuća, koristi nove tehnologije i medije. Mora biti otvorena za nova znanja koja su neophodna za čovekov kvalitetniji život i razvoj, a naročito za mlade generacije i učenike.

Predmet "Informatika i računarstvo" je od školske 2017/2018 godine iz statusa izbornog predmeta postao obavezni predmet za učenike petog i šestog razreda osnovne škole. Međutim, uz sve prednosti uvođenja modernih tehnologija u obrazovanje nužno je učenicima, i srednjih i osnovnih škola, ukazati na opasnosti na koje oni kao individue mogu naići u sajber prostoru koji je deo njihovog svakodnevnog života. Paralelno uz znanja i saznanja o informatici, novim tehnologijama, programiranju i sličnim tehničkim oblastima, mladima je potrebno predstaviti i bezbedonosni aspekt sajber prostora.

Računari se koriste na časovima informatike kao sredstvo na kome se učenici upoznaju sa osnovnim pojmovima o računaru, radu u kancelarijskim programima, pa i osnovnim elementima računarske pismenosti. Međutim, upotreba računara u podizanje svesti o zaštiti na Internetu je, čini se, nedovoljna.

Postoji niz konstruktivnijih načina na koje vršnjaci i odrasli mogu i treba da reaguju u ovakvim situacijama. Misli se pre svega na preventivne mere koje bi trebalo

preduzeti pre nego što se digitalno nasilje dogodi. Bez obzira na činjenicu da digitalno nasilje nije isključivo vezano za školu, već se može dešavati sa bilo kog mesta i u bilo koje vreme, škola ima neospornu ulogu u prevenciji i rešavanju problema digitalnog nasilja.

Učenike treba informisati šta se smatra digitalnim nasiljem, i da se ono, isto kao i drugi oblici nasilja u školi, neće tolerisati. Nužno je sistematski raditi na senzibilisanju učenika i razvijanju svesti o negativnim posledicama zloupotrebe digitalnih medija. Informacije o pozitivnim i negativnim aspektima korišćenja interneta, potencijalnim rizicima i načinima bezbednog korišćenja digitalnih medija neophodno je učiniti vidljivim i dostupnim svim učenicima (kroz obavezan nastavni plan i program), nastavnicima i ostalim zaposlenima u školi, ali takođe i roditeljima.

Kvalitetnom akcijom, edukacijom i prevencijom decu i mlade možemo da zaštitimo od predatora kojih je sve više na Internetu i od opasnosti koje bi mogle da im naškode tokom odrastanja i sazrevanja.

INTERNET ZAVISNOST KOD DECE I MLADIH

Od kada je Svetska zdravstvena organizacija, na osnovu naučnih dokaza, svrstala kompulsivno igranje igrica među mentalne poremećaje, društvo i javnost su u sve većem strahu za budućnost dece i mladih generacija. Strah nije neopravdan. Sve veći broj dece zadovoljstvo nalaze samo dok gledaju u ekrane, naručito mobilnog telefona. Uz igranje video igrica, ogroman problem predstavljaju i aktivnosti na društvenim mrežama da se stiče utisak da je deci virtuelni, sajber svet mnogo prijamljiviji nego stvaran, svakodnevan, realan život.

Zavisnost od Interneta je u naglom porastu na globalnom nivou, a Srbija nije isključena. Što više decu navikavamo na mobilne telefone od malih nogu, veće su

šanse da se razvije zavisnost. Zar ne primećujete već sad decu koja odbijaju da spavaju ili jedu ako im telefoni nisu ispred očiju?

Šta se zapravo podrazumeva pod pojmom internet zavisnost? To je klinički poremećaj sa velikim negativnim posledicama na funkcionisanje ličnosti. Manifestuje se kao stanje u kome pojedinac doživljava aktivnosti na internetu (i-ili igranje video igrica) kao najveće životno zadovoljstvo. Upotreba interneta postaje najdominantnija životna aktivnost koja sve ostale društvene aktivnosti stavlja po strani. Poput drugih oblika zavisnosti (nikotin, narkotici, alcohol...) i ova stvara negativne posledice po pojedinca i njegovu okolinu. Vreme provedeno za računarom je najčešće pominjani kriterijum za dijagnostifikovanje poremećaja i smatra se da je 4 do 6 časova dnevno simptom zavisnosti. Međutim, treba napomenuti da je u pitanju 4 do 6 časova slobodnog vremena dnevno (dakle ne radne i poslovne aktivnosti) kao i to da ovo može ali i ne mora biti pokazatelj internet zavisnosti. Mnogo sigurniji znaci tj. simptomi internet zavisnosti su: promenjeno ponašanje, razdražljivost, nervoza, pa čak i agresija kada pojedinac nije online, pogoršanje oće u školi, prekid školovanja ili radnog odnosa, zanemarivanje obaveza, gubitak interesovanja, problemi sa komunikacijom, koncentracijom i pamćenjem, nesanica, problemi sa kićmom, vidom, sluhom, povećanje kilaže... Vezanost za internet i virtuelni svet može biti destuktivna po razvoj ličnosti, a pogotovo deteta i mlade osobe.

Mladi, a naroćito ućenici osnovnih škola u Srbiji, sve više vremena provede ispred monitora mobilnih telefona, tableta, računara i na društvenim mrežama. Moguće razloge za to treba tražiti u njihovom pokušaju da zamene pravi, realni život u kom vladaju problemi, škola, nesigurnost, usamljenost, za virtuelni svet u kome se svi prikazuju mnogo boljim nego što jesu, gde su svi "lepi, pametni, uspešni, glamurozni, bogati". Nažalost, ovo vodi u dublju izolaciju a može se desiti da će mladi više fokusirati na lažni sajber svet nego da prebrode probleme i istraju u stvarnom životu.

Kako da roditelj ne upadne u zamku i kako da izbegnemo stvaranje zavisnosti kod dece? Za početak, moramo više kvalitetnog vremena da provodimo sa svojom

decom – umesto da ih navikavamo na savremene tehnologije hajde da ih odvedemo u šetnju, bioskop, da im čitamo bajke i priče pred spavanje, da igramo sa njima "Ne ljuti se čoveče" ili nešto slično.

Najlakše je detetu staviti telefon u ruke, ali negativnih posledica takvog vaspitavanja je mnogo. **Roditelji moraju da postave jasna pravila** kada su u pitanju korišćenje Interneta i telefona u pitanju – od vremenskog trajanja odnosno koliko dugo je dete ispred monitora, preko sadržaja koji se gleda ili aplikacija koje se koriste, i moraju postajati sankcije ukoliko se pravila prekrše.

Komunikacija između roditelja i deteta mora da postoji. Pokušajte da usmerite svoje dete na sport i fizičku aktivnost ili na kreativne hobije poput crtanja, slikanja, muzike.